

Marea guvernare liberală: independența României și proclamarea Regatului

[The Great Liberal Government: the Romanian Independence and the Monarchy]

Dan CARBARĂU

Abstract. *The study below is putting together, in a historical view, important events for the Romanian history. Brief, the research is related to the period between 1876 and 1888, also called by historians “The Great liberal government”, when the national ideals were made real. The study tells about the State Independence (1877), the Constitution revision (1879) and finally, the transition to monarchy (1881). By putting together, the study shares how the National Liberal Party and its past leaders were able to put above the party interests and national interests, leaving the individualism behind.*

Keywords: *the Romanian independence, the Constitution revision, proclaiming the Romanian monarchy, PNL, The Great Liberal government.*

Introducere

Perioada cuprinsă între 1876 și 1888 reprezintă ceea ce istoricii au numit „marea guvernare liberală”, în primul rând datorită intervalului mare de timp în care liberalii s-au aflat la putere. În toată această perioadă, în fruntea guvernului s-a aflat I. C. Brătianu, excepție făcând intervalul cuprins între 10 aprilie - 8 iunie 1881, când prim-ministru a fost D. Brătianu. Guvernarea liberală acoperă două evenimente deosebit de importante pentru istoria modernă a României: Independența de stat și proclamarea țării ca regat. În plus, în tot acest răstimp, liberalii au dus o politică de

dezvoltare accelerată a țării, lucru pus în evidență atât de cadrul legislativ creat, cât și de realizările efective în domeniul socio-economic.

Din perspectivă strict politică se poate situa pe primul loc fuziunea grupărilor conservatoare constituite ca partid politic în februarie 1880. Viața politică a rămas, în continuare, supusă acelorași frământări izvorâte din perpetua luptă pentru putere dusă, uneori până la extrem, între principalii actori politici ai vremii. De remarcat faptul că în prim-planul disputelor s-au aflat în permanență indivizii și mai puțin ideologiile sau grupurile. De altfel, în toată această perioadă, grupurile politice erau

formate în jurul unor diverși lideri și ascultau de ordinele acestora, faptul fiind valabil atât pentru conservatori, cât și pentru liberali. A fost, deci, o vreme dominată de adevărate personalități care întruneau toate atributele legitimității și autorității necesare unui autentic lider politic.

Marea guvernare liberală

Coaliția liberală câștigase, așadar, puterea. Dar, având o Cameră controlată de conservatori, noul prim-ministru obținea de la domn decretul de dizolvare a acesteia, fixând alegerile pentru 3 și 9 iunie 1876. Acestea vor aduce și în Cameră o majoritate liberală, aflată sub președinția lui C. A. Rosetti, Parlamentul fiind, în acest fel, controlat de liberali. Prima măsură luată de noua Cameră, la propunerea lui Eugeniu Stătescu, a fost aceea de a pune sub acuzare mai mulți miniștri ai fostului cabinet conservator. Erau, sub învinuirea de abuz în serviciu, cercetați L. Catargiu, P. Mavrogheni, Gh. Gr. Cantacuzino, I. Em. Florescu, Al. Lahovary, V. Boerescu, Titu Maiorescu ș.a.

Această acțiune l-a avut, potrivit lui Frederic Damé, ca inițiator pe C. A. Rosetti și a urmărit un dublu scop. Pe de o parte blocarea oricărei posibilități de refacere conservatoare pentru o perioadă de timp, pe de altă parte provocarea unei crize guvernamentale prin implicarea primului ministru. Într-adevăr, M. C. Epureanu, deși nu fusese învinuit, s-a declarat solidar cu foștii miniștri conservatori dat fiind faptul că și el făcuse parte

din guvernarea L. Catargiu. Ca atare, la 23 iulie/4 august 1876 M. C. Epureanu își dădea demisia. Tot din cauza acestei acțiuni a liberalilor radicali părăseau guvernul, odată cu primul ministru, și M. Kogălniceanu, și M. Pherekyde.

A doua zi, prin decret domnesc, I. C. Brătianu a fost însărcinat cu formarea noului guvern. Era un guvern dominat de liberalii radicali, singurul moderat fiind Gh. Vernescu care păstra portofoliul Internelor. Și sub noul guvern acțiunea pornită împotriva foștilor miniștri conservatori a continuat, dar acțiunea judecătorească nu a fost, cum ar fi fost normal, trecută în sarcina Curții de Casație întrucât membrii acesteia, fiind inamovibili, scăpau influenței liberalilor radicali. Totuși, acțiunii pornite împotriva miniștrilor conservatori i se opuneau atât unii membrii ai liberalilor, cât și, mai ales, principele Carol I care a și exercitat puternice presiuni asupra lui I. C. Brătianu pentru a-i pune capăt. Din cauza acestei opoziții, dar și pentru că România începuse războiul împotriva Turciei, I. C. Brătianu cerea Camerei, în ianuarie 1878, să „sfârșească odată cu această nenorocită chestie”¹. Se încheia astfel unul dintre cele mai agitate episoade ale vieții politice din România. Deși scopurile inițiale (îndepărtarea de la șefia guvernului a lui M. C. Epureanu și dezbinarea pe termen lung a conservatorilor) fuseseră atinse, imaginea politicianilor liberali avusese destul de mult de suferit.

Între timp, izbucnirea crizei orientale făcea ca atenția liderilor politici de la București să se îndrepte, cu precădere, în această direcție, Rusia dorind ca România să permită trecerea trupelor țariste spre teatrele de operațiuni din Bulgaria. Guvernul de la București, deși nu era împotriva acestui fapt, dorea în prealabil semnarea unui tratat între cele două țări care să-i garanteze României integritatea teritorială, știute fiind intențiile țarului de a anexa sudul Basarabiei. În acest sens, o delegație condusă de primul ministru se deplasa la Livadia pentru a purta unele discuții preliminare în vederea stabilirii condițiilor pe care Rusia trebuia să le respecte pentru a primi permisiunea de tranzit a trupelor. Deși tensionate (cancelarul Gorceakov amenințând România chiar cu o invazie), discuțiile nu au dus la niciun rezultat concret.

În cele din urmă, la 4/16 aprilie 1877 se încheia o Convenție ruso-română prin care armata țaristă obținea permisiunea de a tranzita România, iar România primea din partea Rusiei asigurarea că va fi respectată „integritatea actuală a României”. O formulare care lăsa loc la interpretări și care a și fost interpretată, în sensul dorit de puterea țaristă, la Congresul de pace de la Berlin.

Imediat după semnarea Convenției cu România, Rusia declara război Imperiului Otoman (12/24 aprilie 1877) și începea trimiterea trupelor spre front. În acest context României i-a revenit doar sarcina de a apăra linia Dunării.

Începerea ostilităților ruso-turce a adus cu sine și unele modificări în componența guvernului de la București. Astfel, la Externe revenea M. Kogălniceanu, Internele erau preluate de primul ministru, iar la Război era numit Al. Cernat, noul cabinet fiind mai potrivit pentru a putea face față noii situații internaționale.

Ministru de Externe, M. Kogălniceanu proclama, într-o cuvântare în fața Parlamentului, la 9 mai 1877, Independența de stat a României. Deși refuzat inițial, ajutorul militar românesc pe frontul din Bulgaria a fost în cele din urmă solicitat de către marele duce Nicolae. Participarea trupelor române la războiul ruso-turc avea să aducă și recunoașterea noului statut politic al țării noastre, la Congresul de pace de la Berlin. Chiar dacă România a luat parte activă la lupte, la Berlin delegația condusă de I. C. Brătianu nu a fost primită la lucrări. Totuși, participanții recunoșteau independența României, dar erau impuse unele condiții. Astfel, România a trebuit să modifice art. 7 din Constituție, acordând drepturi civile depline etnicilor evrei. În plus, deși la începutul ostilităților partea rusă se angajase să respecte integritatea teritorială a României, la sfârșitul războiului armata țaristă nu s-a mai retras din județele din sudul Basarabiei. Pierderea acestor teritorii a fost compensată, printr-o hotărâre a aceluiași congres, prin alipirea la România a Dobrogei.

Războiului din 1877-1878 va rămâne însă în istoria României prin marile realizări pe care le-a consacrat. În primul rând, independența. Apoi, creșterea prestigiului monarhului atât pe plan intern, cât și pe cel extern. De altfel, în septembrie 1878 domnitorul Carol I primea titlul de „Alteță Regală”. Îi era recunoscut României rolul de factor de stabilitate în zonă, poziția ei față de ceilalți vecini îmbunătățindu-se simțitor. De asemenea, și Partidul Național Liberal a ieșit întărit la încheierea conflictului, pe de o parte prin aceea că și-a extins baza socială, atrăgând în sânul său elemente din toate păturile sociale dornice să contribuie la dezvoltarea țării², pe de alta prin evitarea unei crize de proporții. Căci, este important de subliniat faptul că atât modificarea articolului 7 din Constituție, cât și pierderea județelor din sudul Basarabiei, au provocat în țară cele mai vii nemulțumiri. Rămâne, de aceea, un merit al guvernului liberal care a reușit să gestioneze aceste momente tensionate, depășindu-le fără prea mari tulburări.

Încheierea crizei politice orientale a însemnat și revenirea la „normal” a vieții politice românești. O viață politică agitată, marcată de multiple convulsii, dar și de o serie întregă de disidențe la nivelul celor două mari partide (liberal și conservator) ale României acelor vremuri.

Întreaga viață politică din România deceniului următor războiului de independență a fost controlată de Partidul Național Liberal („marea guvernare liberală”, 1876-

1888). A fost cea mai lungă perioadă de guvernare a vreunui partid politic din România modernă. În toată această perioadă liberalii au trecut prin mai multe crize, dar voința și geniul politic al lui I. C. Brătianu au făcut ca partidul să treacă peste toate aceste tulburări. Tulburări date, în primul rând, de multiplele disidențe cu care s-au confruntat liberalii.

O primă ruptură la nivelul Partidului Național Liberal avea loc, în ianuarie 1878, când lua ființă, la Iași, Partidul Liberalilor Moderați. Era un partid care grupa în jurul său mai mulți dintre intelectualii moldoveni printre care G. Mârzescu, V. Conta, Gr. Cobălcescu, și care se găsea sub conducerea lui M. Kogălniceanu³.

Cooptat, ca ministru de Interne, în primul dintre cabinetele conduse de I. C. Brătianu, G. Vernescu avea să intre, în scurtă vreme, în contradicție cu primul-ministru. Ca atare, Vernescu ieșea din guvern la începutul anului 1877. În anul următor întemeia ziarul „Binele public”, o publicație care va reprezenta interesele politice ale fondatorului său, iar în 1880 înființa „Partidul Liberalilor Sinceri”, o grupare politică de orientare moderată în care se mai aflau V. Boerescu (trecut între timp la liberali), N. Ionescu (liderul fracționistilor ieșeni), D. Gianni etc. Noul partid s-a manifestat ca o formațiune politică de opoziție față de guvernul liberal în general și față de I. C. Brătianu, în special. Cu timpul, Partidul Liberalilor Sinceri s-a apropiat din ce în ce mai mult de zona conservatoare (grație și relațiilor

apropiate dintre G. Vernescu și L. Catargiu), sfârșind prin a se contopi cu Partidul Conservator. Noua formațiune politică rezultată (în primăvara lui 1884) avea să poarte numele mai mult decât bizar de Partidul Liberal Conservator.

Un alt partid, desprins de asemenea din trunchiul liberal, era cel fondat, în toamna anului 1885, de Dumitru C. Brătianu. Partidul Liberal Democrat, cum se numea noua organizație politică, a apărut din cauza îndepărtării din fruntea guvernului, în iunie 1881, a lui Dumitru Brătianu și a avut ca principală preocupare opoziția față de guvernarea Ion C. Brătianu. Având o bază socială restrânsă, partidul nu a putut rezista în timp, sfârșind prin a reveni în cadrul Partidului Național Liberal în primăvara lui 1890.

Anul 1880 aducea cu sine și un alt eveniment major în viața politică românească: înființarea Partidului Conservator, la 3 februarie 1880, sub președinția lui M. C. Epureanu. Evident, existaseră și până atunci mai multe grupări conservatoare, dar acestea nu funcționaseră propriu-zis ca un partid. Partidul Conservator era reprezentantul marilor proprietari de pământ, baza sa socială, din această cauză, nefiind foarte largă. De altfel, aceasta nici nu reprezenta un impediment pentru că sistemul electoral din România, cu împărțirea sa pe colegii în funcție de venituri, precum și rotativa guvernamentală care presupunea alternarea la conducerea țării a celor două partide existente, făceau mai puțin importantă susținerea

maselor. Conservatorii au dispus însă, ca o oarecare compensație la lipsa unei susțineri a maselor, de un număr mare de „nume” ale culturii și vieții politice românești, printre cei mai reprezentativi numărându-se Titu Maiorescu, P. P. Carp, Iacob Negruzzi, Alexandru Lahovary, Take Ionescu, Alexandru Marghiloman și mulți alții.

Din punct de vedere doctrinar, conservatorii au fost prin excelență apărătorii dreptului de proprietate, considerat ca inalienabil și fundament al continuității istorice a românilor. Se împotriveau și introducerii votului universal, considerându-l prematur având în vedere că la vremea respectivă marea majoritate a populației țării, fiind neștiutoare de carte, nu putea să înțeleagă în mod corect principiile politice. Deși admiteau necesitatea progresului, erau împotriva realizării acestuia prin salturi, respingeau cu vehemență orice manifestare revoluționară, totul trebuind a fi făcut „cu pași mărunți” și în concordanță cu tradiția și obiceiurile țării. Erau deci împotriva importului fără discernământ de instituții și reguli din Europa, considerând (doctrina formelor fără fond) că acestea nu aveau o bază reală și, deci, nu se puteau impune în realitatea social-politică a României.

Deși au avut susținerea regelui Carol I, care respingea un sistem politic pluripartid, preferând existența a două partide puternice care să se succedă la conducerea țării, conservatorii, atât din cauze interne (incapacitatea de a reforma partidul în

concordanță cu realitățile politice ale momentului), dar și din cauza conjuncturii internaționale (ei fiind cei care au format guvernele de la București în perioada ocupației germane în Primul Război Mondial), au dispărut de pe scena politică a României la scurtă vreme după încheierea conflagrației mondiale.

De-a lungul timpului, au mai activat pe scena politică românească și alte partide fie de nuanță liberală, fie conservatoare. Existența lor a fost însă efemeră, iar contribuția propriuzis politică (în plan doctrinar și ideologic) mai mult decât modestă. Dintre ele, pot fi enumerate Partidul Liberal Conservator creat în 1884 de Lascăr Catargiu și George Vernescu, partid înființat cu singurul scop de a combate guvernarea liberală, motiv pentru care avea să-și încheie existența odată cu retragerea lui I. C. Brătianu; Partidul Democrației Naționale, înființat în decembrie 1879/ianuarie 1880 în Moldova de către Gr. Sturdza, partid de tendință conservatoare, singurul de acest fel care, în plan extern, susținea o orientare spre Rusia; Partidul Democrat Radical, înființat de G. Panu în 1888, a făcut parte din „Opoziția unită”, dizolvându-se în cadrul Partidului Conservator în 1897; Partidul Naționalist Democrat, înființat în 1910 de către N. Iorga și A. C. Cuza, a fost un partid care s-a aflat în umbra marelui istoric „creat pentru nevoile de exprimare politică ale acestuia”⁴, Iorga fiind primul președinte al Parlamentului României reîntregite. Au existat și două partide

țărănești, unul la București fondat, în 1892, de C. Dobrescu-Argeș și Al. Vălescu, celălalt la Iași, apărut în 1906, sub conducerea lui Vasile M. Kogălniceanu. Au militat pentru cauza țărănească, dar nu aveau forța necesară pentru a se menține și au dispărut la scurt timp după evenimentele de la 1907.

A existat, de asemenea, și un Partid Social Democrat al Muncitorilor din România. Acesta a luat ființă în 31 martie/21 aprilie 1893 și a avut ca membri marcanți pe Ion Nădejde, Vasile C. Morțun, Constantin Dobrogeanu-Gherea, Ioan C. Frimu, Mihail Gheorghiu Bujor, Cristian Rakovski ș.a. A avut revendicări asemănătoare celorlalte partide socialiste din Europa (vot universal, legislația muncii, problema agrară etc.). S-a desființat în 1899 când mai mulți lideri (trădarea generoșilor: V. Morțun, I. Nădejde, C. Stere) au trecut în rândul liberalilor.

Așa cum spuneam, încheierea războiului de Independență a însemnat și o modificare a statutului României pe plan extern. În acest sens, o preocupare imediată a guvernului condus de I. C. Brătianu a fost ridicarea României la rangul de regat. Pentru aceasta trebuiau rezolvate mai multe probleme. În primul rând, stabilirea succesiunii. Într-adevăr, conform Constituției, moștenitorul tronului României nu putea fi decât de sex masculin. Or, cum perechea princiară din România nu avea copii, s-a convenit ca nepotul lui Carol I, Ferdinand de Hohenzollern-Sigmaringen să fie desemnat drept

succesor. După obținerea acordului din partea familiei imperiale germane, Ferdinand venea în România, în 1888, în calitate de prinț moștenitor. Tot pentru a putea accede la rangul de regat trebuia obținut acordul marilor puteri. În acest sens, I. C. Brătianu făcea, în martie 1880, o vizită la Berlin unde obținea acordul cancelarului Bismarck, chiar dacă Austro-Ungaria, ca și Franța, își exprimaseră unele rezerve în legătură cu acest proiect⁵.

Atât principele Carol, cât și I. C. Brătianu doreau ca actul proclamării regatului să fie opera unui guvern de uniune națională, să exprime, cu alte cuvinte, voința întregii națiuni. În acest sens, I. C. Brătianu îi prezenta lui P. P. Carp, în martie 1881, propunerea constituirii unui asemenea guvern. Cu toate că junimiștii înclinau să fie de acord, propunerea premierului s-a lovit de refuzul conservatorilor care, pe lângă condiționarea participării la un asemenea guvern cu atribuirea unor posturi importante formațiunii lor politice (Lascăr Catargiu urmând să devină președintele Senatului), nu puteau uita nici faptul că doar insistențele lui Carol I opriseră procesul în care îi antrenase majoritatea liberală după preluarea puterii⁶.

Pe de altă parte, chiar în sânul majorității liberale existau unele rețineri cu privire la participarea conservatorilor, argumentele fiind că, în timpul guvernării lor, aceștia impuseseră o serie de restricții principiilor democratice exprimate în Constituție. În acest fel, neputându-se întruni un

consens pentru formarea unui guvern de uniune națională, Parlamentul liberal promulga, la 14/26 martie 1881, Regatul.

După proclamarea regatului Ion C. Brătianu se retrăgea din fruntea guvernului, la 9/21 aprilie 1881, propunându-l ca succesor pe fratele său, Dumitru. A doua zi, noul cabinet era confirmat de regele Carol.

Era, evident, o mutare provizorie. Cedând, chiar și pentru scurt timp, puterea, I. C. Brătianu urmărea rezolvarea mai multor probleme. În primul rând, avea mai mult timp pentru a se ocupa de partid ai cărui membri, din cauza diferitelor disidențe, nu se mai comportau ca un bloc compact, așa cum se întâmplase pe parcursul războiului ruso-româno-turc. În al doilea rând, I. C. Brătianu dorea să mai atenueze presiunea opoziției care cerea cu insistență o schimbare de guvern. În plus, I. C. Brătianu nu dorea să amplifice tensiunile, fiind tot el cel care să prezideze serbările încoronării lui Carol I ca Rege. În fine, în al treilea rând, era și un calcul politic la mijloc. Odată cu proclamarea regatului, trebuia să fie modificată și Constituția în care să se cuprindă noul statut politic al țării. În vederea acestei modificări a Constituției era nevoie de un guvern liberal omogen care să poată trece prin Parlament reformele propuse. Or, la vremea retragerii sale din funcție, existau în guvern mai multe elemente moderate sau conservatoare (V. Boerescu, V. Conta etc.) care ar fi putut încetini impunerea reformelor. Or, după îndepărtarea din

fruntea cabinetului a fratelui său, Dumitru, avea să urmeze o remaniere guvernamentală din care elementele moderate ar fi fost înlăturate.

În urma neînțelegerilor ivite între cabinetul condus de D. Brătianu și majoritatea liberală din Parlament, primul era nevoit să demisioneze. În această situație regele Carol I îl însărcinează pe C. A. Rosetti cu formarea unui nou guvern, dar acesta refuză. Astfel, după o pauză de numai două luni, la 9/21 iunie 1881, I. C. Brătianu revine în fruntea guvernului. Noul cabinet avea în fruntea principalelor ministere oameni a căror linie politică coincidea cu cea a primului ministru. Astfel, pe lângă funcția de prim-ministru, I. C. Brătianu mai deținea și portofoliile Finanțelor și, ad-interim, Războiului, la Interne era principalul său colaborator, C. A. Rosetti, la Externe E. Stătescu, iar la Justiție M. Pherekyde. În această alcătuire, noul guvern îi putea permite lui I. C. Brătianu să înceapă acțiunea de reformare a Constituției.

O reformă care avea la bază ideile inovatoare ale lui C. A. Rosetti și cu care nu numai conservatorii, ci și liberalii moderați nu erau de acord. Aceștia, prin grupurile formate în jurul G. Vernescu și a lui M. Kogălniceanu, încep o acțiune de contestare a modificărilor Constituției pe care le aveau în vedere „radicalii” și o apropiere de conservatori. Conservatori care, de la dispariția lui M. C. Epureanu (murise în septembrie 1880), erau conduși de Lascăr Catargiu.

Linia puternic conservatoare pe care L. Catargiu o imprima partidului, unitatea de vederi asupra politicii externe (și unii și alții împărțeau apropierea României de Puterile Centrale) și, nu în ultimul rând, ambiția deosebită a lui P. P. Carp, făceau ca junimiștii să se apropie de liberalii guvernamentali. Ei primiseră, de altfel, mai multe mandate în Parlament, unde făceau o „opozitie leală” (adversarii îi spuneau „miluită”).

Distanțarea liberalilor moderați de cei guvernamentali începe să se concretizeze în primăvara anului 1883, când are loc o acțiune la care participă liderii principalelor fracțiuni politice contestatoare ale guvernului Brătianu. Astfel, la o întrunire care avea loc în martie 1883, luau cuvântul L. Catargiu, G. Vernescu, M. Kogălniceanu, Al. Lahovari ș.a. care decideau să constituie o „Opoziție unită” față de partidul de la putere. Erau criticate mai multe aspecte ale politicii interne și externe ale cabinetului I. C. Brătianu, dar mai ales modificările pe care guvernul intenționa să le aducă Constituției și Legii electorale. Deși, inițial, Dumitru Brătianu nu participa la această „Opoziție unită”, întrucât considera că nu era necesară o și mai mare dezbinare a liberalilor, treptat, gruparea formată în jurul său va trece la o opoziție fățișă și la acțiuni care să ducă la căderea guvernului⁷.

Dar nu numai D. Brătianu se distanța de fratele său, ci și principalul lui colaborator C. A. Rosetti. Într-adevăr, pe fondul unei orientări

din ce în ce mai evidente către centrul spectrului politic (cu o tendință evidentă de atenuare a unor reforme) pe care o adoptase I. C. Brătianu, C. A. Rosetti, care rămăsese în continuare atașat reformelor radicale (principalele două puncte care îl puneau în contradicție cu I. C. Brătianu erau colegiul unic și deplina libertate a presei), intră în contradicție cu primul ministru. Ruptura se adâncește în timp astfel încât, după ce renunță la președinția Camerei deputaților, în toamna lui 1883, C. A. Rosetti își dă, în primăvara anului următor, demisia și din Parlament (urmat și de un grup de simpatizanți). De la această dată ruptura dintre cei doi devenea definitivă. Din păcate noua formațiune politică reunită în jurul lui C. A. Rosetti nu va reuși să se impună întrucât inițiatorul ei înceta din viață în aprilie 1885, fapt care aducea cu sine și destrămarea ei.

În același an 1883 reprezentanții „Opoziției unite” hotărâsc să își dea demisia din Parlament și să continue acțiunea de combatere a guvernului pe cale extraparlamentară. În acest fel, Parlamentul, care juca și rolul de Adunare constituantă (proponerea de modificare a Constituției fusese adusă în Cameră și Senat la 22 decembrie/3 ianuarie 1883), era compus numai din membrii aceluiași partid. Ruptura dintre Rosetti și Brătianu, din anul următor, întărea și mai mult argumentele reprezentanților „Opoziției unite” care susțineau că, pentru a putea îndeplini rolul de Adunare constituantă, Parlamentul trebuie să

cuprindă reprezentanți ai întregului spectru politic.

Fără a ține seama de aceste argumente, Parlamentul votează noua Constituție și modificările Legii electorale, care este promulgată la 9/21 iunie 1884. Modificările aduse Legii electorale (se trecea de la patru la trei colegii) nu însemnau o schimbare fundamentală în sistemul de vot din România. Chiar dacă, prin reducerea numărului colegiilor, creștea numărul cetățenilor cu drept de vot, această creștere nu era nici pe departe semnificativă⁸. În plus, chiar dacă în noua conjunctură partidele politice erau obligate să caute a-și mări baza electorală, această situație se făcea resimțită doar la orașe, situația țăranimii, din punct de vedere al implicării politice, rămânând, ca și până atunci, practic nesemnificativă.

Anul 1885 aduce cu sine decizia junimiștilor de a se alătura „Opoziției unite”. În acest fel, opoziția extraparlamentară dobânda și un sprijin parlamentar. P. P. Carp rămânea rezervat față de această decizie, continuând o politică de înțelegere cu liberalii guvernamentali.

Lipsa acută de cadre cu experiență în conducerea treburilor țării îl făceau pe primul ministru să înceapă o politică de promovare a unor tineri mai puțin experimentați politic, dar foarte capabili. Aveau să apară astfel nume precum Nicolae Fleva, Alexandru Djuvara sau Take Ionescu. De asemenea, și la conservatori se constituia, în jurul ziarului „Epoca”, un grup de tineri, ca Nicolae Filipescu, Alexandru Balș sau

Grigore Peucescu, foarte activi pe scena politică a opoziției. Chiar dacă principala orientare a ziarului era una antiliberală, tinerii de la „Epoca” se găseau în contradicție și cu L. Catargiu, conducătorul Partidului Conservator, căruia îi reproșau că prin dorința exacerbată de a-l doborî pe I. C. Brătianu încheiasse alianța cu G. Vernescu, liberal moderat, alianță care aliena spiritul conservator autentic⁹.

Totuși, perioada lungă de guvernare și uzura indusă de aceasta făceau ca, în sânul partidului de guvernământ, perioadele de criză să fie din ce în ce mai dese, iar neînțelegerile cu I. C. Brătianu să ducă la rupturi și la disidențe. O astfel de disidență era cea a lui Take Ionescu care, începând din anul 1887, se apropia de grupul tinerilor conservatori de la „Epoca”, iar mai apoi de Partidul Conservator, dar și cea a lui N. Fleva, care devenise unul dintre principalii opozanți ai primului ministru în Parlament. În acest fel, „Opoziția unită” căpăta un sprijin chiar din interiorul liberalilor guvernamentali, făcându-și astfel auzită vocea și în Parlament.

Chiar în condițiile în care disensiunile existente la nivelul liberalilor guvernamentali se adânceau, acțiunile „Opoziție unite” nu aveau consistența și forța necesară pentru a provoca o cădere a guvernului. Și aceasta, în primul rând din cauza lipsei de unitate ce se regăsea printre membrii opoziției. Existau astfel, mai multe fracțiuni, toate animate de dorința schimbării lui I. C. Brătianu, dar acționând de pe poziții diferite.

Erau conservatori în afara Parlamentului (L. Catargiu) și conservatori în Parlament (junimiștii), erau liberali în afara Parlamentului (G. Vernescu și radicalii) și liberali în Parlament (D. Brătianu și tinerii disidenți)¹⁰. Din acest motiv, deși urmăreau un țel comun, acțiunile opoziției nu căpătau consistență.

Anul 1887 se scurge fiind dominat de acțiuni de stradă ale „Opoziției unite” prin care cereau regelui îndepărtarea primului-ministru și venirea la conducerea treburilor țării a conservatorilor. Dar Carol I era prea legat sufletește (I. C. Brătianu fusese cel care-l așteptase la venirea sa în țară pentru a prelua coroana) de primul său ministru, pentru a putea renunța așa ușor la dânsul. În plus, dincolo de partea emoțională, mai existau și alte două motive pentru care regele nu se grăbea la a da curs cererilor opoziției. Pe de o parte politica externă dusă de guvernul de atunci era în concordanță cu cea preferată de rege, pe de altă parte „Opoziția unită” era un amalgam de forțe ținute la un loc doar de dorința îndepărtării lui I. C. Brătianu și nu reprezentau o alternativă la guvernare (important de precizat faptul că, deși se raliaseră acțiunilor „Opoziției unite”, junimiștii încă nu erau întru totul de acord cu politica dusă de L. Catargiu). Pe de altă parte, nici tinerii conservatori de la „Epoca” nu agreau politica dusă de președintele conservator. În aceste condiții regele, care dorea ca puterea să fie preluată de un partid omogen și bine sudat, ezita în fața alternativei de îndepărtare a

liberalilor. În acest fel, deși numeroase și susținute de puternice reprezentări ale populației, acțiunile opoziției nu au avut succes.

1888 era an electoral. În aceste condiții I. C. Brătianu era nevoit să deschidă procedura alegerilor pentru un nou Parlament. Cu toate acțiunile întreprinse, alegerile, prin metodele deja știute, au dat câștig de cauză liberalilor. A fost picătura care a umplut paharul. Condușe de reprezentanții „Opoziției unite”, în toată țara au loc proteste vehemente care, nu numai o dată, au degenerat în lupte de stradă. Toate acestea au dus la demisia, în februarie 1888, a lui I. C. Brătianu. Regele îi încredințează lui D. Ghica conducerea guvernului care, în aceeași compunere parlamentară, avea ca sarcină să includă și reprezentanți ai „Opoziției unite”. Evident, varianta aleasă a fost socotită de neacceptat de opoziție și a condus la demisia lui D. Ghica, regele încredințându-i, încă o dată, conducerea guvernului lui I. C. Brătianu¹¹.

În martie 1888 avea loc la București, din inițiativa lui D. Brătianu, un mare miting care cerea demisia primului ministru. Protestele nu mai erau îndreptate doar împotriva lui I. C. Brătianu, ci ele începuseră a viza chiar monarhia. Trebuie remarcat, în acest context, că asemenea forme de exercitare a presiunii asupra factorilor politici deveniseră o obișnuință în viața politică românească. Într-adevăr, mobilizarea opiniei publice, a presei, precum și atacuri directe asupra monarhiei¹²

erau formele predilecte de care se folosea opoziția pentru a accede la putere. În aceste condiții, în martie 1888 I. C. Brătianu își dădea demisia din fruntea guvernului. Carol I îl desemna pe Th. Rosetti să formeze un nou guvern.

Concluzii

Perioada de timp în care Partidul Național Liberal s-a aflat la guvernare a fost una a marilor realizări atât pe plan intern, cât și internațional. În plus, de altfel de aceea a și rămas cunoscută în istorie sub numele de „marea guvernare liberală”, a fost și cea mai îndelungată perioadă în care un singur partid s-a aflat la guvernare din istoria României (mai puțin, desigur, perioada comunistă).

Pe plan intern, în această perioadă, au avut loc prefaceri importante în toate sectoarele vieții sociale. Din punct de vedere economic, se puneau atunci bazele dezvoltării capitaliste a României, liberalii fiind, prin excelență, susținători ai burgheziei. Firește, baza economică fundamentală rămânea în continuare agricultura, dar în baza câștigurilor obținute din exploatarea pământului s-au obținut resursele financiare necesare investițiilor în industrie și în sistemul bancar. Din punct de vedere social, chiar dacă nu se poate vorbi, la vremea aceea, de existența unei clase de mijloc, dezvoltarea și modernizarea orașelor, dar și a micilor întreprinzători, puneau bazele dezvoltării unui câmp median în structura societății. De altfel, această dezvoltare și-a

făcut simțită prezența și în plan politic, unde reforma Legii electorale și trecerea la un sistem format din trei colegii dovedea faptul că această categorie socială trebuia luată în seamă. În fine, din punct de vedere politic, tot în această perioadă are loc și constituirea Partidului Conservator, partid care avea să fie principalul instrument temporizator la reformele, uneori prea grăbite, pe care le doreau liberalii, dar și cel mai important concurent la guvernarea țării. Tot pe plan politic, reforma Constituției, impusă de schimbarea statutului de țară al României, era un pas înainte pe calea modernizării țării.

Pe plan extern se găsește, evident, în primul rând, participarea României la războiul ruso-turc și, prin aceasta, dobândirea Independenței de stat. Neatârarea politică a țării constituia o condiție fundamentală pentru ca România să se poată dezvolta independent. În plus, neatârarea, dar și trecerea României la statutul de regat au crescut prestigiul țării și al monarhiei în cancelariile marilor puteri. Pe de altă parte, prin poziția geografică ocupată, România își începea rolul de factor de stabilitate în Balcani, sarcină pe care România a știut să o gestioneze cu mult succes de-a lungul

istoriei zbuciumate a acestei părți a continentului.

Firește, pe parcursul acestei perioade pot fi punctate și unele nereușite ale liberalilor. În primul rând, mai ales în ultima parte a guvernării, se poate constata o centralizare excesivă a modului în care a fost condusă țara, cea mai mare parte a deciziilor politice fiind preluate de primul ministru. Într-adevăr, de-a lungul întregii perioade, I. C. Brătianu a deținut efectiv principalele portofolii ale cabinetului (a fost la Interne, Externe, Finanțe și Război), controlându-le îndeaproape și pe celelalte. Acest fapt a atras guvernării liberale și denumirea de „vizirat”, iar lui I. C. Brătianu pe aceea de „vizir”. Pe de altă parte, dorința opoziției de a răsturna guvernul a creat, prin faptul că acțiunile acesteia se manifestau cu precădere la nivelul străzii, adevărate situații de criză care nu o dată au necesitat intervenția forțelor de ordine.

Se poate deci concluziona că guvernarea liberală din perioada 1876-1888 a fost una de succes, care a știut să exploateze perioadele favorabile, dar în aceeași măsură să gestioneze și situațiile de criză cu care s-a confruntat.

Note

- ¹ Apostol Stan, *Putere politică și democrație în România*, Editura Albatros, București, 1995, pp. 127-128.
- ² Apostol Stan, Mircea Iosa, *Liberalismul politic în România de*

la origini până la 1918, Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 207.

³ Apostol Stan, *op. cit.*, p. 146.

⁴ Dan Berindei (coord), *Istoria românilor*, Editura Enciclopedică, București, 2003, vol. VII, tom II, p. 161.

⁵ *Ibidem*, p. 167.

⁶ Apostol Stan, *op. cit.*, p. 128.

⁷ Paraschiva Cîncea, *Viața politică în România în primul deceniu al Independenței de stat*, Editura Științifică, București, 1974, pp 99-100.

⁸ Dan Berindei, *op. cit.*, vol. VII, tom II, p. 102.

⁹ Apostol Stan, *op. cit.*, p. 172.

¹⁰ Paraschiva Cîncea, *op. cit.*, p. 208.

¹¹ Apostol Stan, *op. cit.*, p. 176.

¹² Ion Scurtu, *Contribuții privind viața politică din România. Evoluția formei de guvernământ în istoria modernă și contemporană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 68.

Bibliografie

Berindei, Dan (coord.), *Istoria românilor*, Editura Enciclopedică, București, 2003.

Cîncea, Paraschiva, *Viața politică în România în primul deceniu al Independenței de stat*, Editura Științifică, București, 1974.

Damé, Frederik, *Histoire de la Roumanie contemporaine*, Felix Alcan Editeur, Paris, 1900.

Scurtu, Ion, *Contribuții privind viața politică din România. Evoluția formei de guvernământ în istoria modernă și contemporană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988.

STAN, Apostol, *Putere politică și democrație în România*, Editura Albatros, București, 1995.

Stan, Apostol; Iosa, Mircea, *Liberalismul politic în România de la origini până la 1918*, Editura Enciclopedică, București, 1996.